

może dać bardziej efektywną, zorientowaną na poszanowanie partnera realizację celów poszczególnych aktorów międzynarodowych (jednostek, państw, organizacji międzynarodowych, ruchów narodowych czy korporacji transnarodowych (s. 153). Przy tym zauważa się, że inicjatywa Europejskiej Polityki Sąsiedztwa – Partnerstwa Wschodniego jest wypadkową braku realizacji w kształtowanej strategii wymienionych wartości.

W prezentacji „kryzysu” we współczesnej polityce brytyjskiej wskazuje się, że współczesna polityka Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej znalazła się w *sytuacji kryzysowej*. Dotyczy to zarówno sposobu sprawowania władzy (w koalicyjnym gabinecie), ale też zmian w odrębnie partycypacji politycznej społeczeństwa. W przestrzeni parlamentarnej tego państwa ujawnił się model systemu dwuipółpartyjnego, co prowadzi do pojawiania się nowych postaw obywatelskich, co oznacza w systemie brytyjskim swoistą przelomowość (s. 179).

Autorami tekstów są obok nauczycieli akademickich Wyższej Szkoły Demokracji w Grudziądzu przedstawiciele siedmiu ośrodków akademickich kraju, tj. 1. Uniwersytetu Gdańskiego – Andrzej Chodubski; 2. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy – Izabela Kapsa, Małgorzata Cieślak-Florczyk, Maciej Górecki, Artur Laska; 3. Uniwersytetu Opolskiego – Sławomir Czapnik; 4. Uniwersytetu Warszawskiego – Ryszard Paradowski; 5. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego – Paweł Lubiński; 6. Uniwersytetu Wrocławskiego – Błażej Stasiaczyk; 7. Uniwersytetu Zielonogórskiego – Jarosław Macała. Organizatora konferencji Wyższą Szkołę Demokracji w Grudziądzu reprezentują – Angelika Cysewska-Kubała i Waldemar Rogowski oraz tzw. drugoetatowi nauczyciele akademicy: Izabela Kapsa, Artur Laska, Jarosław Macała. W poszczególnych opracowaniach odbijają się pola zainteresowań poznawczych autorów.

Wartość publikacji zawiera się przede wszystkim w: 1. podjęciu krytycznego oglądu instytucji demokracji we współczesnej rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej; 2. odniesieniu w istotnej mierze wiedzy teoretycznej demokracji do praktyki społeczno-politycznej w Polsce a w tym w regionie bydgoskim; 3. posłużenie się wiedzą

teoretyczną, wypracowaną w przestrzeni anglosaskiej w analizie współczesnych przemian europejskich przestrzeni Europy Środkowej i Wschodniej oraz Polski; 4. ujęcie wielu zagadnień w kontekście rozważań filozofii polityki, przy odwołaniu się do klasycznej refleksji filozoficznej; 5. dostarczeniu bogatej warstwy faktograficznej, prezentującej bogate *spektrum* zagadnień sytuujących się w kłamrowych określeniach „demokracja” i „kryzys polityczny”.

Prezentowana książka zasługuje na uwagę czytelnika zainteresowanego aktualnymi problemami kryzysu demokracji.

Andrzej Chodubski

Polska–Ameryka Łacińska. Historia – polityka – gospodarka – kultura, red. Michał Drgas, Jacek Knopek, Anna Ratke-Majewska, Dom Wydawniczy DUET, Toruń 2014, ss. 359

W rozwoju stosunków międzynarodowych w ostatnich latach obserwuje się nasilanie relacji między Polską a krajami Ameryki Łacińskiej. Zauważa się w tym względzie ich ogniwa sytuujące się w dziedzictwie przeszłości, jak i poszukujące i budujące nowe kontakty, wśród których dużą nośność zdobywają kontakty gospodarcze.

W prezentowanej książce podjęto próbę usystematyzowania wiedzy o dziedzictwie przeszłości w stosunkach polsko-latynoamerykańskich oraz wskazaniu najnowszych ich ogniwi. Ukazano je w szesnastu opracowaniach, tj. 1. Symbole w przestrzeni politycznej Ameryki Łacińskiej; 2. Znaczenie Ameryki Łacińskiej w polskiej polityce, gospodarce i wymiarze handlowej; 3. Ameryka Łacińska jako region niewykorzystanych możliwości dywersyfikacji polskiego eksportu; 4. Kierunki rozwoju współpracy kulturalnej i naukowej w świetle umów bilateralnych podpisanych przez Polskę z państwami latynoamerykańskimi; 5. Polskie zainteresowania Ameryką Łacińską w publikacjach radykalnych ruchów społecznych. Przykład prasy anarchistycznej; 6. Ogniwa kształtowania się stosunków polsko-ekwadorskich; 7. Relacje polityczne polsko-peruwiańskie w okresie prezydentury Alberto Fujimorego (tekst w języku anglosa-

skim); 8. Zarys polsko-meksykańskich stosunków politycznych i gospodarczych w XX i XXI wieku; 9. Stosunki polityczne, ekonomiczne i kulturalne między Polską i Meksykiem (tekst w języku hiszpańskim); 10. Polsko-meksykańska wymiana handlowa w okresie prezydentury Carlosa Salinas de Gortari oraz Vincente Foxa; 11. Wizerunek, znaczenie i potencjał *BRICS* w przekazach polskiej prasy; 12. Identyfikacja narodowa Polonii brazylijskiej: wyobrażenia i rzeczywistość (tekst w języku hiszpańskim); 13. Archiwum poselstwa RP w Chile – nieznanne dane o polskich relacjach ze wspólnotą żydowską w Chile (1963–2000); 15. Wyspa Wielkanocna w dziewiętnastowiecznych tekstach; 16. Zabójstwa księdza Jerzego Popiełuszki i duchownych w Ameryce Łacińskiej w świetle przekazów medialnych. Analiza porównawcza z wykorzystaniem propagandy Noama Chomsky'ego i Edwarda S. Hermana.

Prezentację poszczególnych opracowań poprzedza *Wprowadzenie do istoty zagadnienia*. Podkreśla się w nim, że region latynoamerykański zarówno w przeszłości, jak i w czasach współczesnych zajmuje ważne miejsce w stosunkach międzynarodowych. W jego nowożytnym kształtowaniu ważną rolę odegrali Hiszpanie i Portugalczycy, którzy wprowadzili tam wiele wartości europejskich. One zmieniły i ukształtowały oblicze kulturowe, gospodarcze i polityczne oblicze regionu. W przestrzeni tej nie zabrakło polskich podróżników, emigrantów, osadników, zafascynowanych odrębnością geograficzno-przyrodniczą tego regionu. Byli tam obecni w okresie jego kolonizacji przez Europejczyków. W kolejnych stuleciach systematycznie powiększała się tam skala ich obecności. Od drugiej połowy XX w. Polska nawiązuje różne ogniwa kontaktów z państwami tego regionu; wyraźnie zaznaczyły się one w latach 90. XX w.

W prezentacji problemu symboli w przestrzeni Ameryki Łacińskiej, mit polityczny zwykle rozumie się jako formę skrótu myślowego, hasła, czegoś, co zwalnia jego zwolenników od myślenia i działania. Jest to wzorzec zbiorowego myślenia i postępowania pewnej wspólnoty. Wyrasta z oczekiwania zaspokojenia potrzeb duchowych i materialnych, takich m.in. jak uczucia, plany. Mit jest ściśle związany z kulturą polityczną. W odniesieniu do Ameryki Ła-

cińskiej stawia się pytanie: czy i na ile mit polityczny powstały w tamtejszym kręgu kulturowym różni się od podobnych mitów w innych kulturach, w tym szczególnie w kulturze zachodnioeuropejskiej (s. 9). Podkreśla się, że Ameryka Łacińska jako ujawniła się w obecnie w sensie społecznym i kulturowym ukształtowała się po odkryciu jej przez Kolumba. Wcześniej istniała tam kultura reprezentująca wysoki stopień rozwoju technicznego, organizacji społecznej i politycznej. Została ona w brutalny sposób nie tylko zahamowana, lecz także zniszczona przez Europejczyków. W wykładzie dostarcza się bogatej warstwy wiedzy faktograficznej, dotyczącej kształtowania się symboli politycznych w tym regionie świata. Podkreśla się, że w Polsce Ameryka Łacińska kojarzy się przede wszystkim z przyrodą Amazonii, Andami i pięknem Karaibów, a w dalszej kolejności z symbolami tamtejszego życia społecznego w postaci piłki nożnej, handlarzy narkotyków, terrorystów lub ludowych partyzantów, skorpumpowanych polityków, lewicujących księży, frywolnych tancerek samby oraz takich fenomenów politycznych, jak junty wojskowe czy postacie Fidela Castro lub Hugo Chaveza. Polska utrzymuje stosunki dyplomatyczne z 32 państwami regionu, w większości nawiązane jeszcze w pierwszej połowie XX w.

Ukazując znaczenie Ameryki Łacińskiej w polskiej polityce zakłada się, że Polska będzie zainteresowana poszerzaniem relacji gospodarczych przede wszystkim z Brazylią, Argentyną, Meksykiem, Chile i Peru. Obecnie w relacjach Polski z regionem Ameryki Łacińskiej nie występują spory (s. 41).

Podkreśla się także, że Ameryka Łacińska jest regionem asymetrycznym, z którym państwa prowadzą odmienne polityki i różnią się współcześnie między sobą bardziej aniżeli w przeszłości. Z punktu widzenia Polski wzrost wymiany handlowej uzależniony jest od aktywności polskich przedsiębiorców i rozwoju konkurencyjności polskiego eksportu do Ameryki Łacińskiej.

Prezentując Amerykę Łacińską jako region niewykorzystanych możliwości w polskim eksporcie podkreśla się, że latynoamerykańskie rynki szybko i dynamicznie rozwijają się, ujawniają się tam duże potrzeby i możliwości kon-

sumpcyjnie. W wykładzie dostarcza się też wiedzy analitycznej o relacjach polsko-latynoamerykańskich, podkreśla się w nich zjawiska specyficzne. Zauważa się, że Ameryka Łacińska jest rzeczywiście regionem „trudnym” oraz „wymagającym”. W świadomości społeczeństwa polskiego również funkcjonuje taki jej obraz (s. 71).

Analitycznie zarysowano w wykładzie kierunki rozwoju współpracy kulturalnej i naukowej w świetle umów bilateralnych między Polską i państwami latynoamerykańskimi. Wskazano tu jednak, że Ameryka Łacińska nie należy do priorytetów polskiej polityki zagranicznej (s. 75). Ilość umów o współpracy kulturalno-naukowej z państwami latynoamerykańskim, mimo iż nie jest duża, pozwala swobodnie na podjęcie działań w tym zakresie (s. 90).

Czytelnie zaprezentowano zagadnienia polskich zainteresowań Ameryką Łacińską na łamach tzw. publikacji radykalnych ruchów społecznych. Dostarczono bogatej warstwy wiedzy faktograficznej, odwołując się do materiałów prasowych i literatury przedmiotu.

Prezentując ogniwa kształtowania się stosunków polsko-ekwadorskich przybliży się postrzeganie zmitologizowanej rzeczywistości o niezwykłej przestrzeni geograficznej, jej losach dziejowych oraz o obecności tam Polaków.

Zauważa się, współcześnie w świadomości Polaków Ekwador jawi się jako kraj egzotyczny, położony nad Oceanem Spokojnym, którego istotną część zajmują łańcuchy górskie – Andów. Jest to przestrzeń aktywności sejsmicznej, gdzie znajdują się najaktywniejsze wulkany świata. Wskazuje się też, że jest to kraj bogactwa bananów, kawy, kakao, narkotyków. Obok ludności białej, stanowiącej ok. 1/4 ogółu mieszkańców kraju, duże grupy stanowią Matysi, Indianie, Mulaci, ludność czarna. Zwykle przyjmuje się, że Polacy w tej przestrzeni przebywają od czasu odkryć geograficznych. W prezentacji problemu przywołuje się nazwiska osób, które pojawiały się tam jako podróżnicy, badacze, misjonarze. Przypomina się też nazwiska osób, które zwracały uwagę na specyfikę kraju, zwłaszcza literatów i dziennikarzy. Obecnie społeczność Polaków szacuje się tam na kilkaset osób (s. 128). Życie polonijne kształtują tam przede wszystkim polscy księża misjonarze.

W prezentacji stosunków politycznych polsko-peruwiańskich uwagę skupiano na latach 1990–2000; wskazuje się uwarunkowania generujące rozwój tych stosunków, a w tym specyfikę prezydentury Albero Fujimoriego. Z dużą starannością ukazano kształtowanie się stosunków między Polską i Meksykiem. Przypomniano ogniwa kontaktów od początku XX w. Wskazano, że oficjalne uznanie dla Polski przez Meksyk nastąpiło 1 września 1921 r. (s. 161).

Zauważa się, że stosunki te cechuje systematyczna intensyfikacja zarówno dyplomatyczna, jak i ekonomiczna. Meksyk obecnie określany jest jako trzeci partner handlowy Polski w Ameryce Łacińskiej. Ukazano tu pogłębiającą analizę stosunków polsko-meksykańskich w studiach dotyczących historycznego ich rozwoju oraz charakteryzujących wymianę handlową. Przywołano starannie zgromadzoną literaturę przedmiotu.

Interesujące studium dotyczy inicjatywy *BRIC*, tj. spotkań politycznych: Republiki Brazylii, Federacji Rosyjskiej, Republiki Indii i Chińskiej Republiki Ludowej. Zaprezentowano tu informacje jakie znajdowały się na łamach polskiej prasy w latach 2007–2012. Poddano analizie zawartość dzienników „Gazeta Wyborcza”, „Rzeczpospolita”, tygodników: „Polityka”, „Wprost”, „Tygodnika Powszechnego” i „Forum”.

Prezentując obraz funkcjonowania Polonii brazylijskiej, zwrócono uwagę na jej rodowód (w tym na pochodzenie chłopskie), na jej kontakty z Polską, procesy adaptacyjne oraz integracyjne w nowych miejscach osiedlenia oraz jej identyfikację z polsnością. Uwagę poznawczą skupiono też na wkładzie Polaków-imiigrantów do brazylijskości.

W prezentacji problemu archiwum Poselstwa RP w Chile i polskich relacjach ze wspólnotą żydowską w latach 1940–1945, dostarcza się informacji o odnalezieniu archiwów zgromadzonych przez ówczesnego ambasadora RP w Chile, Władysława Mazurkiewicza (1887–1963). W opracowaniu dostarcza się informacji o zawartości zachowanych dokumentów. Wnikliwemu oglądowi poddano relacje ze wspólnotą żydowską. Interesujące ogniwo poznawcze stanowi prezentacja Fundacji Polskiej Misji Katolickiej w Chile (1963–2000). Przypomina się tu, że wiele dokumentów zachowało się w pry-

watnych rękach działaczy polonijnych. Zauważa się przy tym, że Polonia latynoamerykańska coraz bardziej odczuwa brak osób znających język polski. Najstarsza dokumentacja staje się dla kolejnych pokoleń coraz mniej zrozumiała, a oddzielona barierą językową traci wartość poznawczą (s. 303). Podkreśla się tu fakt rozproszenia i przypadkowości rozpoznawania źródeł polonijnych. W analizie zwraca się uwagę na nośność materiału źródłowego, jakim jest księga zapisów protokołów zebrań fundacji Polskiej Misji Katolickiej w Chile.

Prezentując Wyspę Wielkanocną w XIX w. przypomina się, że została odkryta w 1722 r. przez holenderskich podróżników. W XIX w. była areną dramatycznych wydarzeń; kolonizatorzy organizowali tam „rajdy łowców niewolników”; nadto podjęli działania zmieniające jej oblicze kulturowe. W ostatnim 10-leciu XIX w. ukazały się teksty polskie o tej przestrzeni, opublikowane w czasopiśmie „Misje Katolickie”. Powstały one na bazie materiałów wtórnych (na bazie innych opisów Wyspy Wielkanocnej). W analizie poznawczej zwrócono uwagę, m.in. na ludność rdzenną. Zapisano o nich, np. „Ludzie wyglądają straszliwie, wejrzenie ich groźne, uzbrojeni są w dzidy, po większej części całkiem nady. Pióra, którymi się zdobią, tatuowana skóra i przeraźliwy krzyk, nadają ich postawie wstrętą dzikość. Nadto osza wyniszczą osadę” (s. 320). W charakterystykach antropologicznych zauważono, że byli to ludzie o roślących, silnych i nadpodziw dorodnych postawach. Ich powierzchowność zbliża się bardziej do typów europejskich, aniżeli wyspiarzy zaludniających Oceanię. W prezentacji problemu przywołuje się znaki kultury materialnej, które wciąż budzą ciekawość poznawczą, a ich geneza jest nierozpoznana. Upowszechniane jest stanowisko, że prawdopodobnie wszystkie te pomniki są śladami prac starożytnego ludu, zaludniającego niegdyś tę samotną wysepkę, który wskutek jakiegoś nagłej przyczyny, za czym przemawia mnóstwo niewykończonych posągów, zupełnej uległ zagładzie (s. 332).

W analizie propagandy, w przekazach medialnych dotyczących zabójstwa księdza Jerzego Popiełuszki oraz duchownych w Ameryce Łacińskiej zauważa się, że media zagraniczne żywo interesowały się tym problemem. Wska-

zano też, że typowy obywatel Meksyku posiadał więcej informacji na temat morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki (1947–1984) niż na temat dowolnego (z ponad 100) morderstw księży wywodzących się z Ameryki Łacińskiej. W analizie poznawczej zwraca się uwagę na propagandowe aspekty tej rzeczywistości, na manipulację faktami, jak próbowano „wyciszyć pewne tematy” oraz przede wszystkim, jak wielki wpływ na społeczeństwo i opinię publiczną miały wówczas – i mają obecnie media (s. 340). W prezentacji problemu zwraca się uwagę na opinie na temat zabójstw księży: Noama Chomsky’ego – lingwisty, krytyki polityki Stanów Zjednoczonych oraz Edwarda S. Hermana – profesora ekonomii. W konkluzji podkreśla się, że na przykładzie Ameryki Łacińskiej można wskazać, iż skonsolidowana grupa aktywności istotnie wpływa na losy całego narodu oraz wahanie kursu geopolitycznego danego państwa (s. 354).

Autorzy tekstów reprezentują dziewięć ośrodków akademickich, tj. 1. Uniwersytet Gdański – Andrzej Chodubski, Maciej Szczurowski; 2. Uniwersytet Jagielloński – Paweł Brzegowy; 3. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy – Paweł Malendowicz; 4. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Marta Zuzanna Osuchowska; 5. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu – Jacek Knopek, Tomasz Mutschke, Anna Ratke-Majewska, Michał Ziętek, Monika Żurawska; 6. Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie – Sławomir Dobrocki; 7. Uniwersytet Warszawski – Fernando Vallagómez Porras, Joanna Gocłowska-Bolek, Zuzanna Jakubowska, Renata Siuda-Abroziak; 8. Uniwersytet Wrocławski – Jerzy Achmatowicz; 9. Politechnika Warszawska o Małgorzata Rzeszutko-Piotrowska.

Wartość prezentowanej książki zawiera się przede wszystkim w: 1. ukazaniu Ameryki Łacińskiej z punktu widzenia mitologizacji recepcji społecznej, a zwłaszcza przez pryzmat symboli politycznych, sytuujących się w literaturze politycznej; 2. zaprezentowaniu Ameryki Łacińskiej z punktu widzenia współczesnych interesów kulturowo-cywilizacyjnych; 3. przypomnieniu ogniw dziedzictwa przeszłości w stosunkach polsko-latynoamerykańskich; 4. wskazaniu

ogniów specyficznych życia kulturowo-cywilizacyjnego Ameryki Łacińskiej, budzących duże zainteresowanie polskiej opinii publicznej, a w tym ludzi interesujących się problemami latynoamerykańskimi; 5. dostarczeniu wiedzy faktograficznej systematyzującej wiedzę o współczesnych stosunkach polsko-latynoamerykańskich.

Prezentowana książka w istotnej mierze wzbogaca *Bibliotekę Studiów Latynoamerykańskich*, jest oryginalnym osiągnięciem badawczym i popularyzującym wiedzę o Ameryce Łacińskiej.

Andrzej Chodubski

Jacek Knopek, *Stosunki polsko-zachodnioafrykańskie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, ss. 546

Prezentację problemu otwiera sentencja: „Ludzie przeważnie są źli. Jeżeli są silni, żyją kosztem słabych. Dobrzy ludzie są bez wyjątku słabi: są dobrzy ponieważ nie są na tyle silni, żeby być złymi”. We Wstępie, wskazuje się, że stosunki międzynarodowe interpretować można na dwóch poziomach teoriopoznawczych. Na płaszczyźnie praktycznej charakteryzują się one szczególnym rodzajem stosunków międzyludzkich, obszarem ich aktywności i preferowanych form kontaktów czy relacji między rzeczywistymi uczestnikami.

W prezentowanym studium poznawczym przyjęto założenie – odpowiedzieć na pytania: 1. Jaki wpływ na kształtowanie ogniów polsko-zachodnioafrykańskich korelacji miały doświadczenia historyczne?; 2. Jaką rolę w rozwoju dziejowym odegrały między Polską a krajami Afryki Zachodniej stosunki polityczne?; 3. Jakie miejsce w związkach między Polską a regionem zachodnioafrykańskim miały kontakty gospodarcze?; 4. Jakich argumentów używano w celu zbliżenia Polski z obszarem zachodnioafrykańskim w relacjach kulturalnych?

Przekonuje się, że w toczącym się sporze metodologicznym między zwolennikami tradycjonalizmu i nowoczesności starano się pogodzić te stanowiska. W zakresie nowoczesności odwo-

łano się do obecnie nośnej i często wykorzystywanej w badaniach metody systemowej, a także mniej artykułowanej, ale przydatnej do badacza metody czynnikowej. Istotnym składnikiem budowania różnego typu treści politycznych było posługiwanie się metodą komparatystyczną. Jej wykorzystanie było niezbędne z samego faktu podejmowanych badań, gdyż w regionie zachodnioafrykańskim występowało kilkanaście podmiotów prawa międzynarodowego, stąd w celu dokonania potrzebnych porównań ze stroną polską należało się do niej odwołać.

W objaśnieniu terytorium, stanowiącego przedmiot poznania zauważa się, że najczęściej stosuje się określenie: państwa Trzeciego Świata, słabo rozwinięte, kraje opóźnione w rozwoju gospodarczym, kraje zacofane, kraje o niskim poziomie rozwoju, kraje gospodarczo nierozwinięte bądź niedorozwinięte, kraje mniej zaawansowane, kraje o niskim dochodzie narodowym, kraje położone peryferyjnie, kraje tropikalne, kraje biednego Południa, kraje AAA (Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej), kraje postkolonialne, państwa nowo wyzwolone, państwa uzależnione, państwa pozostające pod wpływami mocarstw europejskich bądź państwa niedorozwoju.

W analizie poznawczej zwraca się uwagę na 16 państw, które określa się Afryką Zachodnią, tj. 1. Benin, 2. Burkina Faso, 3. Gambia, 4. Ghana, 5. Gwinea, 6. Gwinea Bissau, 7. Liberia, 8. Mali, 9. Mauritania, 10. Niger, 11. Nigeria, 12. Senegal, 13. Sierra Leone, 14. Togo, 15. Wybrzeże Kości Słoniowej, 16. Zielony Przylądek. Zauważa się, że problematyka krajów i regionu zachodnioafrykańskiego cieszyła się w Polsce zmiennym zainteresowaniem. Obszar ten był zaliczany do terytoriów kolonialnych, a następnie do państw rozwijających się, w ostatnim czasie definiowany jest jako Afryka Subsaharyjska. W literaturze przedmiotu traktowana była marginalnie. W okresie międzywojennym ujawniły wobec tej przestrzeni polskie aspiracje kolonialne. Nowe ogniwa zainteresowań tym regionem ujawniły się po II wojnie światowej. Tam zaczęli kierować się w rzeczywistości dekolonizacyjnej polscy specjaliści z zakresu budowy ładu przemysłowego. Ogniwa tych kontaktów znalazły odbicie też w książce Jacka